

6. TÉMA POLITIKAI HATALOM

6.1. LECKE A HATALOM KETTŐS TERMÉSZETE (20 PERC)

Ebben a leckében a politikai hatalom kettős természetét vizsgáljuk, majd a szerződéselmélet általános keretrendszerét. Kitérünk a konszenzus és a kényszer problémájára és rámutatunk arra, hogy az utóbbi is a hatalom szerves része.

6.1.1 A hatalom fogalmáról

A magyar a 'hatalom' a 'hat' (képes rá) igéből származik. Az angol „power” szó (akárcsak a francia „pouvoir”) a latin „potestas” szóból eredvén, szintén a „képesség” fogalmára utal. Minden képesség mint olyan „önmagában véve jó”, de bármilyen képességet lehet rosszra és rosszul használni, mondja Hans Jonas (1999 69).

Hobbes szerint a hatalom egy olyan erő, amely egyesíti az elkülönült emberek erejét. Azaz a hatalom megsokszorozza az emberi közösség hatóképességét. „A legnagyobb emberi hatalom az emberek sokaságának együttes hatalma, ... mert ez az erők egyesítését jelenti.” (Hobbes 1999: 135) A hatalomnak ez a kevésbé látványos sajátossága az emberek és a közösség szempontjából is egyértelműen hasznos.

Létezik azonban a hatalom fogalmának egy másik jelentése is. „Minden olyan esetben hatalomról beszélünk, ha egy társadalmi kapcsolaton belül van rá esély, hogy valaki a saját akaratát az ellenszegülés ellenére is keresztülvigye, függetlenül attól, hogy min alapul ez az esély.” (Weber 1987:77)

A közember általában ez utóbbi vonatkozásban találkozik a hatalommal. A rendőrnek joga van megállítani az állampolgárt és ellenőrizni az iratait. Azaz a rendőrnek – legalábbis ebben a relációban – hatalma van az állampolgár felett. Ha az ember bemegy a hivatalba, hogy valamilyen ügyét elintézzze, akkor találkozik a hatalmat képviselő köztisztviselővel, akit az állam felhatalmazott arra, hogy döntsön az illető ügyében. Ezek nyilván aszimmetrikus helyzetek, mert a hatalmi szituáció is egy aszimmetrikus viszony. A hatalom-közember relációban az utóbbi van alárendelt és kiszolgáltatott helyzetben. Ezért a közember nyilvánvalóan nem szereti a hatalmat. Ugyanakkor a hatalom egyesíti is az embereket. Ez a kettőség a hatalom és az állam megítélésben is szerepet játszik .

6.1.2 Szerződéselmélet általában

A hatalom kialakulásával kapcsolatban a legismertebb álláspontot a szerződéselmélet jelenti. A szerződéselmélet lényege az alábbi szillogizmusban foglalható össze:

(i) X csak annak köteles engedelmessé válni, amibe – saját szabadon meghozott döntése révén – beleegyezett.

(ii) X beleegyezett a szerződéssel létrehozott hatalmi struktúrába.

(iii) Tehát X köteles engedelmessé válni az így létrehozott hatalomnak.

Persze ez az érvelés csak X-re érvényes; a leszármazottak joggal mondhatják, hogy ők nem egyeztek bele semmibe sem. Néhányan ezt a problémát a hallgatóságos szerződés fogalmával próbálják áthidalni. Azaz ha valaki nagykorúként egy adott államban él, akkor hallgatóságos módon hallgatóságos módon elfogadja az adott állam autoritását felette. A szerződéselmélet tehát kitüntetett jelentőséget tulajdonít a beleegyezésnek és a konszenzusnak.

(*Konszenzus*) Kétségtelenül vannak olyan emberi interakciók (pl. a jobbra hajts), ahol az emberek megtudnak egyezni egy kölcsönösen előnyös megállapodásban. A konszenzussal létrehozott együttműködésnek csak pozitív sajátosságai vannak: kölcsönösen előnyös, nincs szükség a kényszer alkalmazására, megőrzi az emberek formális egyenlőségét is. A konszenzusra épülő hatalmat nevezzük konszenzusos hatalomnak. Természetesen mindenki egy olyan világot szeretne, ahol a hatalom mögött mindig konszenzus van. Sajnos a világ nem ennyire egyszerű.

A politika világában különösen gyakori a konszenzus hiánya (Mellesleg kevés olyan politikai vagy tudományos vitát láttam, ahol az egyenrangú felek meggyőzték volna egymást. Pedig a tudományos viták állnak a legközelebb a racionális diskurzushoz.) A közösség konszenzus

„Akkor beszélek kommunikatív cselekvésről, ha a résztvevők cselekvései nem egocentrikus sikeralkulások, hanem kölcsönös megértés segítségével hangolódnak össze. A kommunikatív cselekvés során a résztvevők elsődlegesen nem saját sikerükre, hanem a kölcsönös megértésre orientálódnak. ... egyetértés csak racionális alapon nyugvó feltételek mellett jöhet létre; az egyetértés közös meggyőződésen nyugszik.” (Jürgen Habermas (1994): A cselekvésracionális aspektusai, 244-245.o.)

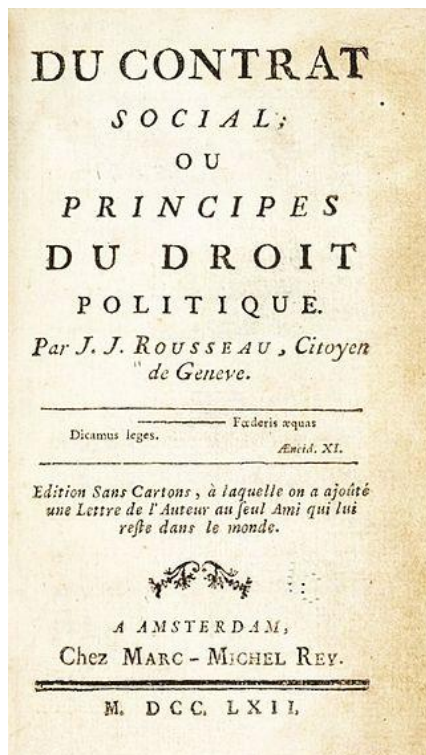
hiányában csak két opció között választhat: lemond az együttműködésről vagy kikényszeríti azt. Tertium non datur.

(*Kényszer*) Az emberi interakciókat gyakran jellemzi a felek véleménykülönbsége, amely vitához vezet. Jó esetben a vita valamilyen megegyezéshez vezet, sok esetben azonban a diskurzusban sem sikerül egyetértésre jutni.

Másrészt ha már létezik az államhatalom, akkor nagyságrendekkel megnő a kölcsönösen előnyös megállapodások száma. Ugyanis a kölcsönösen előnyös megállapodások jelentős része instabil (játékelmélet terminológiája szerint nincs magja, core), ilyen például a fogoly dilemma. Tegyük fel, hogy a felek úgy egyeznek meg, hogy a ház vételárának a kifizetése több lépésben történik meg. Bár ez a megegyezés kölcsönösen előnyös a feleknek, de az eladó növelheti a nyereségét, ha az első részlet felvétele után eláll az üzlettől. Ha létezik az államhatalom, akkor ezt nem

teheti meg. Tehát gyakran nem a szerződésből vezethető le a hatalom, hanem hatalom teszi lehetővé a szerződést.

Felmerülhet a kérdés, hogy a demokrácia inkább a konszenzusra vagy inkább a kényszerre épül? Kétségtelen hogy a demokráciának vannak olyan jegyei amelyek a konszenzus logikájára épülnek: a parlamentben folyó célja elvileg a másik oldal meggyőzése és az egyetértés megteremtése. Ennek ellenére a döntések nagy része többségi szavazásra épül. Ez diktátum a kisebbség számára. Konszenzus hiányában csak a többség vagy a kisebbség akarata között választhatunk. Nyilvánvalóan az előbbi jobb, mint az utóbbi.

Rousseau: Társadalmi szerződés

Forrás:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/b/bb/Rousseau_pirated_edition.jpg/320px-Rousseau_pirated_edition.jpg

Kérdések

1. Beszéljen a hatalom fogalmáról!
2. Mi jellemzi a szerződéselméletet általában?
3. Mi a különbség a konszenzus és a kényszer között?

Irodalom:

Locke, John: *Értekezés a polgári kormányzatról.* (ford. Endreffy Zoltán) Gondolat Budapest 1986.

Manent, Pierre: *A liberális gondolat története.* Tanulmány Kiadó, Pécs, 1994

Veress Emőd: A hatalommegosztás aktualitása In: *Műhely*, IX. Évfolyam, 2005. 3-4.

Weber, Max (1987): *Gazdaság és társadalom.* Ford.: Józsa Péter. Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó

